

Ryszard Groń

"Aquinas on Friendship", Daniel Schwartz, Oxford 2007 : [recenzja]

Collectanea Theologica 78/2, 227-229

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tak jak w poprzednim przypadku, tak również w tym, z wielką radością należy przyjąć tę kolejną pozycję wydawnictwa cysterskiego w Kalamazoo, krzewiącą dorobek literacki Aelreda z Rievaulx, jednego z trzech ważnych pisarzy reformy cysterskiej u jej zarania. Zauważa się wielką różnicę, jaka zaistniała po wydaniu rok temu pierwszego tomu historycznych dzieł Aelreda. Podczas ostatniego Międzynarodowego Kongresu Mediewistycznego w Kalamazoo (10-13 V 2007) oraz na podstawie podanej *Bibliografii* omawianej książki (s. 123-129), można zauważyć, jak wiele zrobiono w celu odkrycia historycznego dorobku Aelreda. Tym bardziej po wydaniu tego tomu należy spodziewać się podobnych rezultatów. Na pewno szkoda, że nie jest ona dostępna w języku polskim, ale już jest wielkim osiągnięciem to, że po tylu wiekach niemożności zgromadzenia tych utworów w jednym tomie, teraz ma się je wszystkie w zasięgu ręki we współczesnym języku wcale nieobcym polskim czytelnikom.

ks. Ryszard Groń, USA

Daniel SCHWARTZ, *Aquinas on Friendship*, Clarendon Press, Oxford 2007, ss. 189.

Daniel Schwartz, młody doktorant z Uniwersytetu w Oksfordzie, prezentuje swoją pierwszą książkę, owoc długoletniej pracy poświęconej tematyce przyjaźni u św. Tomasza z Akwinu. Jak sam wspomina, tematyka przyjaźni w tomizmie, mimo ogólnej teologicznej znajomości doktryny Tomasza, nie jest jeszcze w pełni znana. Ciężko wyłuskać z jego dzieł całościową naukę o przyjaźni. Św. Tomasz nie zawsze przyjmuje arystotelesowskie rozwiązania, szczególnie w przyjaźni odnoszonej do Boga i bliźniego w duchu chrześcijańskim, o której antyczny filozof nic nie mówi, bo przecież nie znał chrześcijaństwa. Oryginalność Tomasza pochodzi również z czerpania ze źródeł poza arystotelesowskiej filozofii pogańskiej: stoicyzmu, neoplatonizmu, oraz z dostępnych mu źródeł biblijnych i patrystycznych. Ponadto sama nauka o przyjaźni jest nieco skomplikowana ze względu na zbytne teoretyzowanie właściwe greckiej mentalności oraz na jej rozbieżność z praktyką życia. W związku z tym, autor proponuje nazwać swoje rozważania raczej „wędrowką na tereny Akwinowskich spojrzeń (nt.) przyjaźni” (s. vii).

Autor obrał sobie za cel zaznajomienie czytelnika tylko z niektórymi problemami związanymi z tematem przyjaźni u Akwinaty. Nie chce przedkładać teoretycznej wyczerpującej doktryny na ten temat, bo pewnie jest to niemożliwe. Raczej woli się skoncentrować na bliskim życiu jej rozpoznaniu i opisanu

w jej różnych życiowych relacjach, jakkolwiek woli to przeprowadzić na sposób filozoficzny; dlatego taki jej tytuł: *Św. Tomasz na temat przyjaźni*. Schwartz kieruje swoje rozważania nie tylko do studentów zainteresowanych teologią, moralnością, polityką czy historią idei u Akwinaty, ale również do czytelnika biegłego w filozofii, wprawdzie nie wglębnego w problematykę Tomaszową, ale poszukującego ogólnych związków przyjaźni z etyką i polityką. I co ciekawe, ten ostatni element polityczny, zdaje się odgrywać tu ważną rolę. Z historycznego punktu widzenia, jak zauważa autor, Tomaszowa koncepcja dyskredytuje romantyczne wyobrażenia krzewione przez społeczność średniowiecznej Europy, ukazując jej bardziej realistyczne oblicze. Może też być widziana jako swoista reakcja na wątpliwości środowiska kościelno-dworskiego, co do rzeczywistej jej formy realizacji w życiu, wymagającej zawsze wysokiego poziomu moralnego (s. viii-vx).

Na książkę składają się stałe elementy właściwe każdej publikacji: wstęp wraz z podziękowaniem, spis treści, wykaz skrótów, właściwa część w postaci rozważań na temat przyjaźni według wzmiankowanego kryterium, apendyks, bibliografia, oraz trzy rodzaje indeksów: cytatów z Tomaszowych dzieł, rzeczowy, przedmiotu i osób. Właściwe rozważania zostały podzielone na osiem rozdziałów, z których część (rozdz. 2, część rozdz. 3 i rozdz. 6), była już wstępnie publikowana w fachowych filozoficzno-teologicznych czasopismach. Oprócz tego autor znacznie zmienił oryginalną (doktorancką) wersję niektórych rozdziałów. Ostatecznym efektem jest właśnie prezentowana publikacja.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Dłuższe tematy (Larger themes)*, wprowadza ogólnie w całą problematykę przyjaźni u św. Tomasza z Akwinu, uściślając pojęcie przyjaźni (*amicitia*), podkreślając jej wagę, tłumacząc, na czym ona polega i z czym się wiąże. Pozostałe rozdziały są właściwie rozwinięciem tego pierwszego i szczegółową filozoficzną analizą poszczególnych elementów. Biorąc pod uwagę to, że Tomaszowa definicja przyjaźni wyraża się zasadniczo w zgodzie (zjednoczeniu) woli obydwu przyjaciół, drugi rozdział, pt. *Czego wymaga zgoda (What concord requires)*, podejmuje problem (miłosnej od strony formalnej) natury tej zgody. Autor przedstawia później na tym tle przyjaźń między wierzącym i niewierzącym oraz możliwość przyjaźni z heretykiem. Trzeci rozdział: *Przyjaźń i zgoda wól (Friendship and conformity of wills)* zajmuje się problemem przyjaźni, czyli zgodności woli między nierównymi przyjaciółmi, takimi, jak: ojciec-syn, pan-niewolnik, przełożony (władca)-podwładny, Bóg-człowiek; następnie omawia zgodność woli z rozumem przyjaciół, jej niewspółmierność w różnych okolicznościach, by w końcu podać moralno-ascetyczną drogę do wspólnego chcenia. Na koniec, autor pokazuje polityczne implikacje tych rozważań.

Rozdział czwarty, zgodnie z tytułem, *Co przeszkadza nam w radowaniu się planami innych ludzi: pycha jako przeszkoda zgody woli (What prevents us from joining other people's projects? Pride as an impediment to conformity of wills)*, omawia liczne przeszkody, które stoją na drodze do zgody dwóch wól w przyjaźni: schizma, uwiedzenie, niezgoda, próżność, niechęć, pycha. W następstwie pokazuje drogę do uzgodnienia wól w poszczególnych sytuacjach, czemu ma służyć prawo Boże i zgodne z nim prawo ludzkie, w ramach społecznych instytucji, leczące ostatecznie pychę. Kolejnym zagadnieniem związanym z przyjaźnią jest niepewność, która rodzi przypuszczenia autentyczności przyjaźni oraz nadzieję jej szczęśliwego rozwoju pośrodku samooszacowania i egoizmu, które domagają się odpowiedniej kontroli ascetycznej (*Friendship and uncertainty: Presumptions and hope*). Szósty rozdział zajmuje się problemem relacji między przyjaźnią a uciekaniem się do sprawiedliwości (*Friendship and recourse to justice*). Jest tu miejsce na omówienie samej relacji sprawiedliwości między przyjaciółmi w jej wielu wymiarach. Ostatecznie to sama przyjaźń ma być warunkiem sprawiedliwej wymiany w miłości.

Sprawiedliwość, zadowolenie i odnowienie przyjaźni (Justice, satisfaction, and restoration of friendship) to tytuł rozdziału omawiającego relacje przyjaźni z poszczególnymi elementami związanymi ogólnie z odnowieniem przyjaźni po utracie zaufania, gdzie główną rolę odgrywa wzajemne przebaczenie, zrozumienie, powrót do cnoty i sprawiedliwości. Jest to szczególnie ważne w przypadku przyjaźni z Bogiem i jej odnową w sakramencie pokuty ustanowionym dzięki człowieczeństwu Chrystusa. Ósmy rozdział jest ogólnym podsumowaniem, o czym świadczy również jego tytuł: *Końcowe uwagi (Concluding remarks)*. Na zakończenie Schwartz przedstawił bardzo krótki apendyks dotyczący dualności racjonalnej woli w ludzkiej naturze Chrystusa i jej wagi dla przyjaźni człowieka z Bogiem (*The dualist of the rational volition in Christ's human nature and friendship with God*).

Mimo kilku opracowań tematu przyjaźni u Tomasza z Akwinu stajemy wobec ciekawego, oryginalnego potraktowania tej problematyki. Schwartz wydaje się bardzo kompetentny w omawianiu poszczególnych jej elementów. Nigdy nie spotkałem się z tak szczegółowym i rzetelnym opracowaniem. Lektura nie jest łatwa w czytaniu i niewątpliwie wymaga dobrego filozoficznego przygotowania (pod tym względem autor stawia poprzeczkę wysoko). Trzeba do niej kilkakrotnie powracać, by móc wydobyć głębię jego argumentacji. Miejmy nadzieję, że niniejsza pozycja przyczyni się do głębszego zrozumienia doktryny św. Tomasza z Akwinu na temat przyjaźni w jej wielowymiarowej perspektywie, zarówno indywidualnej, jak i społecznej.

ks. Ryszard Groń, USA